

Gross National Happiness – jämlikhet och intersektionalitet i ett holistiskt paradig

Anna Rosengren

VD Etik i arbetslivet AB, initierat GNH Sweden, etikkonsult, teolog, präst, författare. E-post:
anna@etikarbetslivet.se, anna@gnhsweden.com.

Denna artikel syftar till att beskriva några aspekter av modellen GNH, Gross National Happiness (bruttonationallycka), när det gäller jämställdhet och intersektionalitet i ett holistiskt paradig. GNH, som är ett alternativt sätt att mäta och upprätthålla välfärd, innebär ett helt nytt paradig som på många sätt ifrågasätter den västerländska traditionen av BNP. När det gäller jämlikhet och intersektionalitet kan detta innebära att inkludera och transcendera traditionella intersektionella tolkningar, vilket ger en bredare och mer holistisk arena för jämlikhet, som också ansluter till andra dimensioner i samhället och arbetslivet. GNH kan också ses som en mandala, ett kompakt sätt att beskriva och förstå multidimensionella, icke-hierarkiska organisationsformer. På detta sätt utrustas vår förståelse av organisation och kollektiva strategier med mer komplexitetsvänliga och inklusiva potentialer. GNH som en mandalaformad modell kan således fungera som ett slags karta för nästa generations intersektionalitet, organisation och social resiliens.

This article aims to describe some of the potentials of GNH, Gross National Happiness, when it comes to equality and intersectionality in a holistic paradigm. Being an alternative way of measuring and sustaining welfare, GNH brings about a totally new paradigm that in many ways turns the Western tradition of GDP inside out. When it comes to intersectionality this means that it may include and transcend all kinds of intersectional interpretations, thus offering a wider and more holistic arena for equality, that also connects to other dimensions in society and worklife. GNH may also be seen as a mandala, a compact way of describing and understanding multi-dimensional, non-hierarchical organization forms. In this way it equips our understanding of organization and collective strategies with a more complexity-friendly and all-inclusive potentials. GNH as a mandala shaped vision may thus function as maps for handling the intersectionality, organization and social resilience of next generation.

Inledning

Våra värderingar kring välbefinnande och välfärd har, enligt många forskare, skiftat radikalt. Skiftet kan beskrivas som en modern version av det paradigmskifte som blev följden av Miklaj Koperniks heliocentriska modell av universum på 1500-talet. Detta märks bland annat genom att ekonomi förskjuts från att ses som enskild faktor för att mäta välfärd, levnadsstandard länkas samman mer tydligt med andra värden och dimensioner på ett sätt som skulle kunna kallas en "kopernikansk revolution", eftersom det möblerar om i vårt "universum av värden" så att välbefinnande för alla levande varelser börjar ta över platsen som "sol" i centrum av ett integrerat system, som på ett vidare och djupare sätt inkluderar och transcenderar alla komponenter. Vår universella vision expanderar i ett holistiskt mönster.

Hur kan GNH härvid bidra till att utveckla och fördjupa vår förståelse för jämlikhet och intersektionalitet i ett svenskt samhälls- och arbetsliv?

GNH som holistisk modell

Vad är GNH?

GNH, Gross National Happiness som kommer från Bhutan där det präglar hela landets styrning, representerar ett holistiskt världsbild där välfärd avgörs av många olika dimensioner. GNH innebär att en hållbar utveckling bör ta ett helhetsgrepp vad gäller våra föreställningar om välbefinnande och lägga lika stor vikt vid icke-ekonomiska aspekter av välbefinnande. Termen bruttonationallycka myntades av Hans Majestät den fjär-

de kungen av Bhutan, Jigme Singye Wangchuck på 1970-talet. I samband med en rundresa i Europa intervjuades kungen av en västerländsk journalist som ifrågasatte Bhutans status och om bruttonationalprodukten ens var värd att mäta i ett så litet exotiskt land. Kungen, som för sin del inte var särskilt imponerad av västerländska ideal, hördes sedan själv säga: "Vi kanske inte har mycket av BNP, vi har ett annat sätt att tänka - vi bryr oss mer om bruttonationallycka." På så vis uttryckte kungen sin ovilja att ens försöka konkurrera med västerländska mått på välfärd, som enligt hans mening i grunden var begränsade och ytliga. Idag har den fjärde kungen efterträts av sin son, den femte kungen Jigme Khesar Namgyal Wangchuck, som fortsätter med demokratiseringsprocessen i landet genom att stärka utbildning, näringsliv, offentlig förvaltning och jämlikhet. Just jämlikhet och demokrati är sådant som Bhutan ändå tagit intryck av och velat lära från väst. Demokrati har också successivt införts i landet. Kungens kommentar på 70-talet kan upplevas radikal, men var inget hugskott - den vilar på en stabil värdegrund. Redan 1729 deklarerades att "om inte landets styrande kan skapa lycka (*dekid*) för sitt folk, så finns det ingen anledning för styret att existera".

GNH har nio områden, domäner (se Figur 1), som avspeglar grundläggande värden för välbefinnande, nämligen:

- Levnadsstandard och ekonomisk hållbarhet
- Fysisk hälsa
- Utbildning/utveckling
- God styrning och gott ledarskap

debatt

- Ekologisk mångfald och residens
- Psykologiskt/existentiellt välbefinnande
- Delaktighet och vitalitet i samhället
- Kulturell mångfald och resiliens
- Tidsanvändning

Allt detta kan upplevas utopiskt. Bhutan har också kallats ”Shangri-La”, åsyftande den fiktiva, alltigenom lyckliga staden som har ansetts ligga i en dalgång i Tibet och som också motsvarar den buddhistiska mytologiska staden Shambala. Detta är dock ytterligt förenklat och ingen i Bhutan har hävdat att landet är något slags himmelrike. Här finns betydande glipor

och brister i välfärden. Skillnaden är motivationen och måttstocken, som är genuint holistisk. Det finns många liknande integrerade modeller för att utvärdera och upprätthålla välfärd, till exempel Social Progress Index, som balanserar grundläggande behov med grunderna för välbefinnande och nivå av möjligheter. GNH erbjuder dock en mer djupgående förändring och definierar fler dimensioner. Det är också en modell som är lätt att förstå och tillämpa för varje enskild liksom för organisationer, föreningar och globala sammanhang.

GNH i Sverige

Intresset för alternativa sätt att mäta

Figur 1. GNH, Gross National Happiness mäter och upprätthåller välstånd utifrån nio dimensioner.

och upprätthålla välstånd har funnits länge även i Sverige, vilket speglas bland annat i SOU-rapporten ”Får vi det bättre?” som kom förra året, en sammanställning av den svenska regeringens undersökningar kring dessa frågor. Det svenska kungaparets besök i Bhutan i juni 2016 visar också på ett ökat samhällsintresse för dialog mellan Bhutan och Sverige.

På många håll i svenskt samhälls- och arbetsliv har intresset likaledes växt för en holistisk modell, inom alla områden, såväl i tekniska branscher som i vården, inom finanssektorn, politiken och turistnäringen, för att bara nämna några. Det talas om nya organisations- och beslutsformer, som rimmar mer med ett holistiskt synsätt. Modeller för att skifta synsätt och arbetssätt växer fram lavinartat, även i Sverige, såväl inom privat som ideell och offentlig sektor.

GNH värnar om insidan

En bärande princip bakom GNH är tendensen att värna om, och till och med utgå från, insidan snarare än utsidan, vilket utmanar och balanserar vår (västerländska?) vana att värdera synliga resultat snarare än inre förvandling. De grundläggande principerna för GNH uppgraderar inre förvandling och balans, med den innersta kärnan hos individ och sammanhang som en utgångspunkt för förändringar i den yttre världen. Detta behöver inte ses som en överdrift av motsatt slag, snarare som en balanserande process för att utforska nya vägar, där vi återknyter kontakten med djupare värden och medvetenhet.

På så vis framträder djupare icke-materiella värden som syftar att på ett hållbart sätt tillgodose behoven hos människor inom gränserna för vad naturen kan ge. Precis som i Koperniks heliocentriska modell, innebär GNH en justering av vad vi uppfattar som mittpunkt. Den kan i GNH sägas motsvara holistiskt, resilient välbefinnande för alla levande varelser. Denna mittpunkt har dock potential att öppna betydligt djupare skikt, som vidgar medvetandet till alltmer sublimes nivåer till bland annat det holistiska varande som nu växer fram. Hela modellen utgår från och bygger på den buddhistiska filosofi som utgör Bhutans existentiella ramverk. Detta får avgörande betydelse för tillämpning och värderingar som, även efter anpassning till andra kulturer och kontexter, behåller sitt värdiga fokus på livsfrågor och sin förankring i värandet av ökat medvetande, ja, kanske till och med andlighet eller varför inte upplysning, som utgångspunkt och motivation?

Det kan tyckas långsökt i väst, inte minst i Sverige, där vi gör allt vi kan för att separera politik från andlighet. Samtidigt finns där en essens av existentiell medvetenhet som gör att vi håller modet uppe som individer och gemenskap oavsett hur vi hanterar frågorna.

Att börja inifrån är i sig revolutionerande i många sammanhang i samhälle och arbetsliv, men kan också visa sig vara en nyckel till helt nya förhållningssätt till exempelvis jämlikhet och intersektionalitet.

Vidgad förståelse av jämlikhet och intersektionalitet

Maktstrukturer och dualiteter

Det holistiska paradigmet innebär hopp för alla som längtar efter en ny vision. Samtidigt kan vi inte bara hoppa över frågor om ojämlikhet, eller andra olösta frågor från gamla paradigmen. Vi behöver se dem klart, och möta varje aspekt av dem med ett nyktert sinne, om inte utifrån medkänsla, så åtminstone utifrån en lite mer medveten egocentrisk självbevaringsdrift. Ingen blir hel förrän alla kan åtnjuta samma slags möjligheter och friheter - och än är det en bit kvar, menar många moderna tänkare. Flera av dem har ett socialkonstruktivistiskt synsätt, vilket kan vara en fruktbar vinkel att starta i, då vi arbetar med förändringar på ett paradigmiskt plan. Det som är konstruerat kan också dekonstrueras, vilket kan upplevas både ansvarsbringande och hoppfullt.

Den franske filosofen Michel Foucault, exempelvis, menar att makt i samhället i allmänhet fortfarande kan beskrivas som ett Panopticon, dvs ett slags fängelse med ett övervakningstorn i mitten av en cirkelrund byggnad, kring vilken man har placerat fångarnas celler. Konstruktionen gör att övervakaren kan kontrollera alla fångar, som för sin del inte vet när de bevakas. Detta, enligt Foucault, händer på många sätt i samhället, men oftast inte lika uppenbart. Det är mer som en subtil form av makt som påverkar oss att bete oss och välja på ett visst sätt som inte alltid är i linje med vår natur eller fri vilja.

Judith Butler är en genusteoretiker

och filosof som speglar ytterligare komplexitet i sina dialoger om "gender trouble". Med detta menar hon att (socialt) kön kan vara besvärligt dels för att det så ofta ignoreras som en dimension av kulturell konstruktion och dels eftersom det är en problematik att ens tala om det som en kategori, medan det i själva verket är en helt kulturellt konstruerad illusion, skapad genom upprepning av stilerade akter. På detta sätt skapas illusionen av en närmast ontologisk könsessens som blir problematisk eftersom det genererar dualitet. Butler vill därför inspirera till en process för att denaturalisera föreställningen om kön.

För att fortsätta med kön som exempel, kan vi se hur detta sker när maktstrukturer kontinuerligt definierar och omdefinierar köns kategorier som distinkt binära, när i själva verket de flesta människor inte passar in i denna förenklade dualitet. Vi fångar oss själva i ett panoptikon av begränsade kategorier som gör oss alla i grunden missnöjda, för att inte tala om hur det hindrar en holistiskt samskapande helhetsdans.

Vi kan tillägga att dessa beskrivningar av normer och maktstrukturer självklart inte endast rör kön, utan vävs in i de flesta mänskliga relationer, ibland i mer subtila sätt. Vi kan dessutom behöva lägga till fler dimensioner här, såsom t ex balans och enhet i relationen mellan människa och natur. Det gäller även i våra dialoger mellan t ex Bhutan och Sverige, där många normraster interagerar.

Den viktigaste aspekten är kanske inte heller vem som befinner sig i en viss maktposition, utan den sociala

konstruktionen i sig, som gör att vi fortsätter att göra oss själva och andra oroliga eller rädsla i förhållande till den/dem som har eller anses ha makt, på ett sådant sätt att det blockerar oss från att agera som en helhet.

Transcendera intersektionalitet

För att lösa upp dualiteterna behöver vi börja med att erkänna konsekvenserna av dessa strukturer, att se klart vad de gör med oss alla, inte bara med dem som för tillfället upplever sig mest utsatta.

Vi behöver dessutom vara beredda att arbeta med frågorna på ett samordnat sätt, åtminstone utifrån ett medvetet intersektionellt perspektiv, dvs så att olika jämlikhetsraster integreras och analyseras tillsammans i ett samspel, eftersom maktstrukturer är sammanvävda med varandra i komplexa mönster. Samtidigt kan vi behöva gå längre än så - vi kan behöva transcendera själva idén om intersektionalitet.

För att synliggöra vad det kan innebära vill jag ta avstamp i en artikel av Shubha Bhattacharya som belyser och analyserar komplexiteten samtidigt som den lyfter fram en konkret komplexitets-resenär. Artikeln heter ”Reflections on intersectionality: Bell Hooks” och handlar om den radikala feministen och normbrytaren Gloria Watkins, alias Bell Hooks. Bhattacharya nämner här tre förhållningssätt för att studera intersektionalitet och komplexitet: antikategoriskt, interkategoriskt och intrakategoriskt.

Antikategoriskt förhållningssätt innebär en dekonstruktion av all kategorisering, som i sig anses leda till ojämlikhet. Samhället är alltför kom-

plex för att beskrivas i kategoriska former, menar man. Istället förespråkas en helhetssyn som inkluderar allt vi är.

Interkategoriskt förhållningssätt bryr sig inte om att motverka, utan ägnar sig istället åt att observera de befintliga kategorier som finns i samhället och studera hur de förändras.

Intrakategoriskt förhållningssätt är ett slags kombination mellan de båda första, som erkänner bristerna med befintliga grupperingar och ifrågasätter dem som grund för separation. Här förkastar man inte betydelsen av kategorier helt, utan erkänner att de finns och försöker förstå dem samt använda dem för att stödja utsatta grupper i skärningspunkten mellan antikategoriskt och interkategoriskt förhållningssätt. Detta görs ofta genom att studera människor som befinner sig i gränlandet mellan flera konstruerade kategorier och som reser sig över dem, så som Bhattacharya själv gör genom sin artikel om Bell Hooks.

GNH som modell kan vara utvecklande i detta avseende, då den kan ses som en mångdimensionell utveckling av samtliga dessa intersektionella förhållningssätt. De olika dimensionerna i GNH modellen skär igenom varandra och hänger så uppenbart samman, att de bildar en egen övergripande intersektionell modell. Detta gäller för dimensionerna som helhet, men även inom varje separat dimension, inom varje dimension, inte enbart den som kallas social mångfald. Samtidigt innehåller modellen den traditionella betydelsen av intersektionalitet, där olika maktstrukturer vävs samman. Kategorier får finnas och observeras

samtidigt om de transcenderas och vävs samman.

GNH som modell kan därmed inkludera och samtidigt transcendera begreppet intersektionalitet. Detta kan låta oerhört komplext, vilket i och för sig inte kan hjälpas då det avspeglar en verklighet som just innehåller alla dessa komponenter. GNH modellen kan ses som en mer demokratisk version av Foucaults liknelse av ett panoptikon ovan, men där alla, allt som är, har tillgång till mitten likaväl som till delarna samt där delarna hänger samman. Även på så vis transcenderar den idén om intersektionalitet.

Helhetsbilden innebär att vi vidgar perspektivet ytterligare, genom att låta frågor om jämlikhet och balans integreras i ett större perspektiv. Jämställdhet (mellan könen) vidgas till jämlikhet (mellan alla människor) som vidgas till intersektionalitet (som rymmer kategoriernas samspel) vilket i sin tur vidgas till en holistisk syn, där ännu flera dimensioner av samhälls- och arbetslivet vävs samman med intersektionaliteten, som därmed påverkar och påverkas av varje särskild del.

De nio dimensionerna i GNH har denna fruktbara potential att luckra upp dualiteter, helt enkelt genom att vara mer övergripande holistisk. Att på så vis föra in ännu flera dimensioner motverkar rigida motsättningar och är en bra start för att få till stånd balans mellan olika perspektiv. Det väver därmed samman även de olika formerna av intersektionalitet; antikatégoriskt, interkatégoriskt och intrakatégoriskt behöver inte vara motsättningar, utan kan utgöra olika vinklar. Vi kan kalla det ett *intersektionalitets-transcenderande holistiskt* perspektiv, som inkluderar alla tre vinklarna.

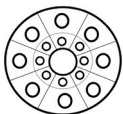
När vi ser alla vinklar tillsammans och hur de hänger ihop i ett kalejdoskopiskt mönster, blir inte kategorierna cementerade, ofrånkomliga, inläsande eller hotfulla, utan viktiga eller till och med njutbara och berikande, som instrumenten i en orkester.

GNH som organisationsform

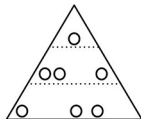
Holistisk självorganisering

De strömningar inom innovativ samskapande organisationsutveckling

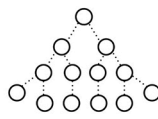
FORMER FÖR ORGANISATION

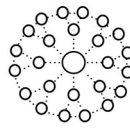
PANOPTIKON
hierarki
med
separerade
delar

PYRAMID
hierarki
mellan
delar
relation
inom
skikt

CLADOGRAM
hierarki
och
relation
mellan
delar
och
skikt

NOD-DIAGRAM
hierarki
och
relation
mellan
samtliga
delar
och
skikt

MANDALA
fraktal
flerdimensionell
sambörighet

Figur 2. Olika symboler för organisering.

som nu växer fram gestaltas tydligt av bland andra Frederic Laloux, som menar att det nu är tid att på allvar öppna för ett holistiskt paradigmen även i arbetsliv och samhälle. Det talas, av honom och andra, om holistiska, självorganiserande organisationer som tillåter vårt samspel att likna naturens. Detta innebär att röra sig långt från modeller som andas "command and control" dvs som bygger på starkt hierarkiska strukturer. Samtidigt är en organiskt formad organisation inte detsamma som anarki. Där finns regler eller snarare en ordning, men den är naturligt integrerad och bygger på tillit mellan individer och till systemets processer. Var och en som önskar ta ett beslut kan göra det, men får då också bära hela ansvaret av beslutet samt alla de processer som hör samman med det. En sådan här modell hör självklart inte hemma i alla sammanhang, utan endast där det finns mognad och en viss nivå av mental komplexitet.

GNH kan härvid bidra till såväl mognad som organisering - det är en vision och en modell som håller genom alla dimensioner och som dessutom kan vidga vår förståelse in i ett mindset där vi går bortom upplevelsen av att vara separata som individer. I Fig. 2 syns ett antal olika former för organisation som kan sägas matcha olika nivåer/former av tillit, mognad, kommunikation och djup i en organisation. Först ett panoptikon, så som beskrivet av Foucault ovan, där en enda övervakare har kontroll över allt som sker, medan deltagare/medborgare/medarbetare fungerar som inlåsta interner utan något som helst

överblick eller vetskap om när de blir övervakade. Nästa form är en pyramid, som speglar en tydlig hierarki, där relation kan förekomma mellan individer/avdelningar i varje skikt, men där det inte finns relation mellan skikten. Nästa är en bild av en hierarkisk organisation där relationer finns mellan skikt och delar, men där hierarkin består. I nod-diagrammet har hierarkin upphört att vara så stark, där finns istället en gemensam kärna, som också kan vara en vision, och här har alla delar och skikt en potentiell sammankoppling. Den sista modellen är mandalan som andas system och ordning på ett helt annat sätt, genom en naturligt sammanfattande och multiinklusiv helhet, som dessutom kan visualiseras och realiserats till att utvecklas i många riktningar. I den här mer framsynta, men samtidigt urgamla andan är det vi ska förstå GNH och dess potential att bära och utveckla strukturen i ett samhälle eller på en arbetsplats.

En flerdimensionell elastisk mandala

GNH kan alltså ses som ett helhetsmönster, liknande en buddistisk mandala. En mandala är ett symbolmönster som sammanfattar en hel värld. Med stor detaljprecision och komplexitet bildas detta mönster av noggranna munkar, nästan som ett konstnärligt mikrochip, fyllt med information.

Vi kan betrakta GNH dimensionerna som kronbladen i en blomformad mandala, symboliserande alla aspekter av välbefinnande och välfärd på ett sätt som också liknar vårt solsystem, där solen är i mitten och alla planeter, inklusive jorden, på ett

Figur 3. Mandala som fraktalitererande multidimensionell organisationsform.

naturligt sätt faller på plats runt den. Denna koppling kan förstås utifrån den fraktala geometri och de självlikformiga, naturligt itererande mönster som populariserats, främst genom Benoit Mandelbrot. Hans utveckling av idén kring mönster innebär att varje del kan betraktas som en reducerad bild av den större enheten. Den mest fascinerande insikten blev kanhända inte hur detta förekommer i naturen, såsom i delarna och helheten hos en romanesco-broccoli, utan hur det visar sig även i helt andra sammanhang, såsom t ex på den finansiella marknaden. Det verkar finnas en symmetri även mellan marknadens långsiktiga prisfluktuationer och kortsiktiga svängningar, precis på samma sätt som i naturen. Universum i alla dess dimensioner, om än övergående och dynamiska, verkar alltså ha en inneboende tendens att omorganisera sig i denna typ av mönster.

Mönster som är värda att upprepa

Om detta är sant, och om vi har någon möjlighet att påverka dessa rörelser, då blir det naturligtvis mycket viktigt att kultivera mönster som är värda att upprepa.

Det är så GNH mandalan kommer in på scenen, som en holistisk och elastisk modell kommer den till vår hjälp i vårt paradigmskifte och bidrar till metoder och former för vårt samspel som vida överskrider diskursen om intersektionalitet.

Det blir ännu mer intressant när vi förstår dess underliggande principer. Med sina rötter i buddhistiska filosofi är den i sig själv på ett sätt fraktal, med potentialen hos de mest komplexa mandalas i den tibetanska traditionen. Utan att nödvändigtvis upprepa de religiösa aspekterna, kan vi titta in i det traditionella buddhistiska sättet att bygga upp en mandala, där mönstret är som en komplex sammanfattning av ett helt universum, som en utvidg-

ningsbar karta.

Kärnan i denna idé om att utveckla modern politik och samhälle i linje med urgammal tidlös visdom tycks skapa hälsosamma och elastiska effekter som mycket väl kan upprepas även i sammanhang där religion har en annan position och roll. För min del är jag alldeles övertygad om att själva essensen i en sådan existentiell

dialog inte bara är intressant och exotisk, utan djupt allmänmänsklig.

Vad händer när komplexitet i allmänhet och intersektionalitet i synnerhet hanteras med motsvarande tidlösa visdom och lyhörda dialog i väst, eller i världen som helhet?

Vad händer när våra västerländska regeringar upptäcker och börjar använda alla möjligheter i denna typ kartor/mandalas?

Referenser

- A Short Guide to Gross National Happiness Index, The Centre for Bhutan Studies, 2012.
- Beck, Don Edward och Cowan, Christopher C, (1996) *Spiral Dynamics - mastering Leadership, Values and Change*, Oxford, Black-well
- Bhattacharya, Shubha (December 2012). Reflections on Intersectionality: Bell Hooks, Indian Journal of Dalit and Tribal Social Work (Insight Foundation) 1 (1): 61–90
- Butler, Judith (2011) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London, Routledge
- Cunningham, Bailey, (2002) *Mandala: Journey to the center, Patterns of the Universe*, London; New York : Dorling Kindersley : DK Publishing.
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o) jämlikhetens landskap*. Malmö: Liber
- Ericsson, Robert, *Får vi det bättre? Om mått på livskvalitet*, SOU 2015:56
- Foucault, M. (1995) "Discipline and punish: the birth of the prison" New York, Vintage Books
- Föreläsningar av representanter från CBS på den internationella GNH-konferensen i Paro, Bhutan, hösten 2015.
- Kuhn, Thomas S. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago
- Laloux, Frederic (2014) *Reinventing Organizations: A Guide to Creating Organizations Inspired by the Next Stage of Human Consciousness*
- Mandelbrot, Benoit B, Hudson, Richard L, (2004) *The Misbehavior of Markets: A fractal view of financial turbulence*, New York, Basic Books
- McCloskey, Deirdre N, *Happyism: The Creepy New Economics of Pleasure*, New Republic, June 8:2012
- Scharmer, Otto and Kaufer, Katrine (2013) *Leading from the Emerging Future: From Ego-System to Eco-System Economics*, San Francisco, CA; Berrett-Koehler Publishers
- Studie i samband med GNH projekt, ej ännu publicerad. Såväl offentlig som privat och ideell sektor har deltagit, liksom akademi och sociala entreprenörer. Ca 15 organisationer har deltagit i det regionala projektarbetet. Några vill/får inte vara offentliga, varför ingen organisation nämns vid namn i artikeln.
- Wilber, Ken, (1996), *A brief history of everything*, Boston: Shambhala